

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 771/1-ХП/1
20.05.2010. године

На основу члана 221. став 1. алинеја 16. и члана 266. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој V редовној седници, одржаној дана 20.05.2010. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: ПСИХОСОЦИЈАЛНИ И СИТУАЦИОНИ ФАКТОРИ АГРЕСИВНОГ И НАСИЛНОГ ПОНАШАЊА ТРЕНЕРА, СПОРТИСТА И РОДИТЕЉА СПОРТИСТА, кандидата мр Љубице Бачанац и одобрава усмена одбрана.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр.6/1715
22.05.2010.
(број захтева)
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Љубице (Жарко) Бачанац

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Љубица (Жарко) Бачанац

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Психосоцијални и ситуациони фактори агресивног и насилног понашања тренера,

спортиста и родитеља спортиста

Универзитет је дана 21.04.2009. својим актом под бр 612/18/142-9 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Психосоцијални и ситуациони фактори агресивног и насилног понашања тренера,
спортиста и родитеља спортиста

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Љубице (Жарко) Бачанац

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 1.04.2010. одлуком факултета под бр 495/1-XI/5 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Небојша Петровић	ванредни проф.	психологија	Филозофски ф.
2. др Драган Попадић	ванредни проф.	психологија	Филозофски ф.
3. др Миланко Чабаркапа	доцент	психологија	Филозофски ф.
4. др Душанка Лазаревић	редовни проф.	психологија	Фак. спорта и физичког васпитања

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 20.05.2010.

Прилог:

1. Извештај комисије са предлогом
2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Весна Димитријевић

ODELJENJU ZA PSIHOLOGIJU I
NASTAVNO NAUČNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU

**Referat o doktorskoj disertaciji Mr Ljubice Bačanac „PSIHOSOCIJALNI I
SITUACIONI FAKTORI AGRESIVNOG I NASILNOG PONAŠANJA
TRENERA, SPORTISTA I RODITELJA SPORTISTA“**

Na Sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu, održanoj 01. aprila 2010. godine, izabrani smo u komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije Mr Ljubice Bačanac, pod nazivom „PSIHOSOCIJALNI I SITUACIONI FAKTORI AGRESIVNOG I NASILNOG PONAŠANJA TRENERA, SPORTISTA I RODITELJA SPORTISTA“.

Mr Ljubica Bačanac je rođena 1952. godine u Ruhotini, opština Bijeljina, Bosna i Hercegovina, gde je završila osnovnu i srednju učiteljsku školu. Diplomirala je 1976. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu – na grupi za kliničko-školsku psihologiju, a za diplomski rad dobila je Oktobarsku nagradu grada Beograda. Magistrirala je 2001. godine sa temom „Karakteristike intelektualnih sposobnosti sportista sportskih igara“.

Od 1977. je zaposlena u *Jugoslovenskom zavodu za fizičku kulturu i medicinu sporta* (sada *Republički zavod za sport*) na poslovima istraživačko razvojnog karaktera u oblasti primene društvenih nauka u fizičkoj kulturi i sportu, tj. na poslovima sportskog psihologa. Bavila se i bavi se stručnim (psihološka dijagnostika, savetovanje, psihološka priprema sportista i sportskih ekipa), edukativnim (edukacija roditelja, trenera, sportista putem seminara i predavanja) i naučno istraživačkim radom. Objavila je preko 70 stručnih i naučnih radova iz oblasti psihologije sporta, dve monografije, učestvovala na brojnim domaćim i međunarodnim stručnim i naučnim skupovima i bila predavač na brojnim edukacijama sportskih trenera, roditelja i sportista (stručni seminari pojedinih sportskih saveza, realizacija nastavnih programa namenjenih trenerima za sticanje licenci, saradnik u nastavi na Višoj školi za sportske trenere i Fakultetu sporta i fizičkog vaspitanja, itd).

Doktorska disertacija „PSIHOSOCIJALNI I SITUACIONI FAKTORI AGRESIVNOG I NASILNOG PONAŠANJA TRENERA, SPORTISTA I RODITELJA SPORTISTA“ ima 272 strane (kucanih sa proredom 1). Sastoji se od 10 poglavlja: Uvod, Agresivnost i nasilje u sportu, Teorije agresivnosti, Merenje agresivnosti u sportu, Faktori koji doprinose agresivnosti u sportu, Problem istraživanja, Metod istraživanja, Rezultati i diskusija, Preporuke za redukovanje nasilja i Zaključci. Ovaj osnovni tekst ima 222 strane. Nakon toga sledi popis literature sa 183 bibliografske jedinice – koje predstavljaju veoma iscrpni, reprezentativni i relevantni spisak (najčešće novijih, ali i starijih klasičnih) radova koji pokrivaju ovu oblast. Potom slede prilozi koji uključuju ekstenzivne upinike primenjene u istraživanju na uzorcima: mladih sportista, starijih sportista, trenera i roditelja sportista. Za svaku grupu su pripremani i odabirani specifični upitnici. Rad sadrži 12 slika (7 crteža i 5 grafičkih prikaza), kao i 77 tabela (od toga 69 složenih tabela sa rezultatima).

Nakon uvoda, u kome se ispitivani problem svrstava u adekvatan širi društveni kontekst i argumentovano ukazuje na njegovu društvenu relevantnost, u narednom poglavlju problem se stavlja u naučni kontekst kroz definisanje agresivnosti i nasilja, objašnjavanje vrsta agresivnosti, kao i značajne diskusije o razgraničenjima pojmova asertivnost, agresivnost i nasilje.

U sledećem poglavlju, mnogo većem po obimu (35 strana) kandidatkinja detaljno i analitički prikazuje različite teorije agresivnosti, neprekidno vodeći računa da ih objasni i u sportskom kontekstu. Ovo poglavlje uključuje objašnjenja agresivnog ponašanja ljudi: biološkim teorijama (teorijom kompozicije hromozoma, teorijom uloge različitih neuroloških struktura i procesa, kao i teorijom hormonalnih uticija), psihosocijalnim teorijama (instinktivnim, frustracionim i teorijama socijalnog učenja), i sociološkim teorijama koje se uglavnom odnose na objašnjenja agresivnosti sportskih navijača (teorija zaraze, teorija konvergencije, teorija pojave specifičnih normi i teorija dodatnih vrednosti). Mnoge od ovih teorija, iako široko korišćene u svetskoj literaturi, do sada nisu bile poznate našoj stručnoj javnosti, a posebno nisu bile korišćene da bi se objasnila agresivnost u sportskim interpersonalnim i intergrupnim kontekstima. Uvodeći i njih otvara se pira eksplanatorna baza za razumevanje i objašnjavanje fenomena nasilja i agresivnosti u sportu.

Četvrto poglavlje posvećeno je merenju agresivnosti u sportu. Bačanac upućuje na veliki broj različitih pristupa merenju agresivnosti, veliki broj mernih instrumenata nejednakih psihometrijskih svojstava, kao i veliki broj instrumenata namenjenih da ispituju različite aspekte agresivnog i nasilnog ponašanja. Kandidatkinja upoređuje prednosti i nedostatke i samih pristupa istraživanju: posmatranja u prirodnim uslovima, laboratorijska ispitivanja, arhivska istraživanja, projektivne

tehnike, ali najveći prostor ipak daje različitim tzv. objektivnim inventarima ličnosti. Još jednu važnu, a retko pominjanu grupu mernih instrumenata, onih koji mere ocenu opravdanosti agresivnih postupaka, kandidatkinja takođe detaljno opisuje i analizira.

Peto poglavlje je posvećeno diskusiji o faktorima koji doprinose agresivnosti u sportu. Autorka ponovo pruža iscrpnu listu faktora i svaki od njih detaljno obrazlaže. Svako od ovih poglavlja bi moglo da predstavlja jednu manju samostalnu monografsku studiju koja na osnovu veoma široke literature i autorkinog dugogodišnjeg iskustva sveobuhvatno analizira po jedan problem. U ovom poglavlju predstavljeni su uticaji fizičkih faktora poput temperature, buke, blizine i gustine publike, potom vremenski parametri, elementi strukture igre (npr. razlika u bodovima, položaj na tabeli, period u igri, domaći teren ili gostovanje), a istaknuta je i uloga medija. U istom poglavlju razmatraju se i faktori poput samog bavljenja sportom, zatim vrsta sporta i takmičarski nivo; a diskutuju se i faktori vezani za seksualno uznemiravanje i neetičko ponašanje.

Šesto poglavlje jeste mesto prelaza na konkretno empirijsko istraživanje i u njemu je opisan problem istraživanja, ciljevi i zadaci istraživanja i date osnovne hipoteze. Predmet istraživanja je najšire definisan kao utvrđivanje psihosocijalnih faktora agresivnosti i nasilnog ponašanja trenera, sportista i njihovih roditelja, kao i mogućih mehanizama njihovog međuzavisnosti i sudejstva sa situaciono specifičnim varijablama koje određuju osnovne karakteristike sportske i takmičarske aktivnosti u koju su pomenuti akteri uključeni.

Cilj istraživanja je bio da, pre svega, pruži što potpuniji uvid u psihološke, socijalne i situacione antecedente agresivnog i nasilnog ponašanja trenera, sportista i njihovih roditelja, da utvrdi moguće mehanizme njihovog uzajamnog delovanja, da ih objasni postojećim teorijama agresivnosti ili eventualno postuliranjem nekog novog teorijskog modela.

Osnovna generalna hipoteza istraživanja postulira je da se agresivno i nasilno ponašanje trenera, roditelja i sportista može dovesti u vezu sa karakteristikama njihovog psihološkog i socio-ekonomskog statusa, kao i određenim situacionim faktorima koji bliže određuju prirodu sporta i takmičarskih situacija.

U sedmom poglavlju kandidatkinja je prikazala metodološki pristup istraživanju, uvodeći varijable, opisujući uzorak (odnosno tri uzorka: roditelja, trenera i sportista), zatim prikazujući instrumente, način obrade podataka i proceduru istraživanja. Studija je imala karakter neeksperimentalnog eksplorativnog anketnog istraživanja na namernom uzorku do koga se došlo kombinacijom tehnika prigodnog i kvotnog uzorkovanja. U istraživanju su se treneri i sportisti posmatrali u dvostrukoj ulozi – i kao akteri i kao žrtve nasilnog ponašanja, dok su se psiho socijalne

karakteristike, stavovi, uvrenja i mišljenja roditelja o sportu generalno i sportskoj aktivnosti njihove dece dovodile u vezu sa karakteristikama njihovog samoprocenjenog i od drugih aktera (trenera i sportista) opaženog podržavajućeg i/ili manje ili više neprimerenog, nasilnog i zlostavljачkog ponašanja. Na taj način se, korišćenjem tehnike kros ispitivanja ustanovljavao stepen svesti svih aktera o sopstvenom nasilnom ponašanju, a validnost te samoprocene kasnije je procenjivan poređenjem sa ocenom dobijenom od strane ostale dve grupe aktera.

Kandidatkinja je uvela veliku grupu od preko 50 nezavisnih varijabli među koje spadaju sociodemografske, situacione i psihološke (crte ličnosti, stavovi, uverenja) varijable. Zavisne varijable se tiču stepena i vrste nasilja i kandidatkinja ih deli na niz specifičnih aspekata i indikatora, u koje spadaju i: fizičko, emocionalno i seksualno nasilje odnosno zlostavljanje, potom zanemarivanje i maltretiranje, prisiljavanje i nagovaranje na korišćenje nedozovljenih psihoaktivnih sredstava, neetičko ponašanje. U ovoj grupi varijabli su i agresivnost kao crta ličnosti, kao i tri indeksa nesportskog ponašanja (za svaku grupu ispitanika je izračunavan poseban indeks).

Imajući u vidu prirodu ispitivanog problema ukupni uzorak se sastojao od 2795 ispitanika pažljivo podeljenih po nizu kategorija. Uzorak je činilo 1013 mladih sportista (do 14 godina), 1155 starijih sportista, 350 trenera i 277 roditelja. Sportisti su dalje deljeni po polu i vrsti sporta (kontaktni, nekontaktni, borilački). Kandidatkinja detaljno opisuje i instrumente, od kojih su neki poznati i ranije primenjivani (npr. testovi agresivnosti), a neki su konstruisani za ovo istraživanje, uz dugotrajnu i pažljivu pripremu koja je uključivala i fokus grupe.

Osmo poglavlje, u kome su prikazani i diskutovani rezultati obuhvata 90 strana. U njemu je dato gotovo 70 veoma složenih tabela od kojih su mnoge pojedinačne tabele sinteza rezultata nekoliko desetina statističkih analiza. Proverene su metrijske karakteristike korišćenih skala, pre svega koeficijenti pouzdanosti, a utvrđivana je i faktorska struktura. Nakon što je utvrđena učestalost različitih oblika nasilja koje sportisti i treneri najčešće doživljavaju (treneri i sportisti u ulozi žrtava nasilja), kao i njihovo samoprocenjeno i od drugih ocenjeno ili viđeno nesportsko, agresivno i nasilno ponašanje, i nakon što su analizirana psihometrijska svojstva skala konstruisanih za njihovo merenje, utvrđivano je (kao glavni cilj istraživanja) koji psihološki, socio-demografski i situacioni faktori najviše utiču na sklonost sportista, trenera i roditelja sportista da se u sportskim kontekstima prema ostalim učesnicima ponašaju neetički, nesportski, agresivno i nasilno. Pored toga tražen je odgovor na pitanje da li ovi faktori deluju izolovano ili u sadejstvu i da li je njihov uticaj u saglasnosti sa glavnim postavkama teorije socijalnog učenja.

Najčešći primenjivan statistički postupak bio je multipla korelaciona analiza (enter i stepwise), koja omogućava identifikovanje varijabli koje u sistemu velikog broja prediktora više i značajnije utiču (u njihovom zajedničkom delovanju) na zavisnu varijablu. Sve analize su obavljene za sve relevantne poduzorke.

Dobijeni rezultati su potvrdili da je agresivno i nasilno ponašanje svojstveno svim učesnicima u sportu. Preko 35% mladih i 39.7% starijih sportista izveštava da je bar jednom bilo žrtva nekog vida nasilja. Među brojnim faktorima čija je povezanost sa agresivnim i naslinim ponašanjem sportista potvrđena, najsnažniji uticaj ima ponašanje njihovih roditelja i trenera, njihovi stavovi, vrednosti, uverenja i direktna podsticanja sportista na nesportska i agresivna ponašanja. Agresivno i nasilno ponašanje trenera determinisano je njihovom visokom dispozicionom agresivnošću, niskim samopoštovanjem, negativnim pristupom treniranju, prirodom sporta u kome rade, sopstvenim sportskim iskustvima, nivoom obrazovanja i trenerskog zvanja. Agresivno ponašanje roditelja između ostalog određuje agresivnost kao crta ličnosti, nisko samopoštovanje, sumnja u etičnost i stručna i pedagoška znanja trenera, sklonost emocionalnom reagovanju na greške i neuspehe detata i visoka materijalistička orijentacija.

Pokazalo se da se ova agresivnost ne može u potpunosti objasniti niti instinktivnim (psihoanalitičkim i etološkim), niti klasičnom teorijom frustracije i katarze, već se najbolje može razumeti i objasniti postavkama teorije socijalnog učenja. Istraživanje je pokazalo da razlike u stepenu agresivnosti nastaju pod uticajem psiholoških, socijalnih i situacionih faktora koji u procesu generalne socijalizacije, a naročito specifične socijalizacije kroz sport, ne deluju izolovano, već u međusobnoj interakciji i sadejstvu, kreirajući veći ili manji agresivni potencijal kod pojedinaca koji će, u zavisnosti od pogodnosti određene sportske situacije, podstaći širok repertoar njihovih agresivnih odgovora.

Rezultati ovog istraživanja, stavljeni u kontekst osnovnih načela teorije socijalnog učenja, i srodnih teorijskih pristupa objašnjenju agresivnosti u sportu (Berkowitzeva reformulisana teorija frustracije, Homansova teorija socijalne razmene, Bredemeiernina teorija moralnog rezonovanja i Kerrova teorija preokreta), omogućavaju da se mehanizam nastanka i ispoljavanja agresivnosti i nasilja u sportu, potpunije razume i objasni. Pokazano je da su agresivnost i nasilje u sportu ponašanja koja se uče i stiču pod uticajem i uz sadejstvo određenih psiholoških, socijalnih i situacionih činilaca, a ispoljavaju kada za to postoje sredinske i socijalne pogodnosti. Razumevajući genezu neke pojave, povećava se šansa da se na nju deluje, i ako je negativna da se sa njom uspešnije izborimo. Rezultati ovog istraživanja i Bandurin koncept o agresivnosti kao ponašanju naučenom

putem direktnog potkrepljenja i/ili opservacionog učenja, pružaju osnovu i za kreiranje efikasnog programa borbe protiv agresije i nasilja u sportu.

Polazeći od društvene relevantnosti problema nasilja u sportu i želje da ukaže na potrebu obuhvatne društvene akcije u smeru redukovanja tog problema, u kraćem, devetom poglavlju, Bačanac taksativno navodi 12 korisnih i primenljivih preporuka za smanjenje nasilja u sportu. Čak i ovo, neveliko poglavlje (nešto više od tri strane) može da bude važna osnova za donošenje važnih pravilnika poput etičkih kodeksa, standarda i strategija za rad u ovoj oblasti.

Konačno, u desetom poglavlju, kandidatkinja još jednom iznosi osnovne zaključke iz rezultata dobijenih istraživanjem.

Komisija smatra da je rad Mr. Ljubice Bačanac „PSIHOSOCIJALNI I SITUACIONI FAKTORI AGRESIVNOG I NASILNOG PONAŠANJA TRENERA, SPORTISTA I RODITELJA SPORTISTA“ ozbiljan i zreo, naučni doprinos psihologiji sporta, sa jasnim mogućnostima konkretne primene rezultata u budućim istraživanjima, kao i u praktičnom domenu. Kroz ovo istraživanje, jedinstveno i u svetskim okvirima, ispitani su pojedinačni uticaji i međudejstvo niza psihosocijalnih i situacionih faktora koji mogu dovesti i dovode do različitih oblika nasilja na sportskim borilištima, ali i izvan njih. Pokazana je i veza sa postojećim teorijskim modelima, od kojih se, kao najplodonosnija za eksplikaciju rezultata pokazala teorija socijalnog učenja.

Zbog svih pozitivnih kvaliteta, komisija daje pozitivno mišljenje o doktorskoj disertaciji Mr. Ljubice Bačanac, i predlaže da se ona usmeno brani.

U Beogradu, 13. 04. 2010.

Doc. dr Nebojša Petrović, mentor

Prof. dr Dragan Popadić

Prof. dr Dušanka Lazarević

Doc. dr Milanko Čabarkapa